

Milan Ducháček, Václav Chaloupecký. Československý
historik a archivář /1882-1951/

Zážitek, tak se dá charakterizovat četba dizertace Milana Ducháčka o Václavu Chaloupeckém, československém historikovi a archiváři. Chaloupecký je pro biografii obtížné téma, jeho život nebyl bez citelných zákrut a dílo si neslo pro ohlas rozpory a konflikty. Zdálo by se, že osobnostní složitosti jsou pro životopisce vítanou látkou; ve skutečnosti od něho žádají mimořádně znalý, citlivý a stylisticky prokomponovaný přístup. Jen tak může vzniknout taková biografie, jakou osobnost Chaloupeckého osudu vyžaduje a potřebuje.

Obdivuji, jak ji M. Ducháček zvládl. Určitě je to zásluhou autora interpretačního talentu, který byl podepřen a mohl se rozvinout zvládnutím bohaté heuristiky. Náročnou složku textu tvořila problematika obecnějšího rámce - tedy situace v české historiografii a její vývoj, politika a ideové poměry při vrůstání Slovenska do československého státu a jeho odchylování se od československé zakladatelské koncepce.

Chaloupecký zažil několik proměn politického prostředí, které zapůsobily na jeho činnosti a osobní osud. Nejdůležitější byla nepochybně prvorepubliková realizace českoslovenství, s níž se Chaloupecký aktivně a jednoznačně ztotožnil, aby ji po svém naplňoval za působení na Slovensku. Činil tak způsobem, který československé ideji prospěl tím, že se podílel na zrodu a zživotňování slovenské univerzity. Učil odborné práci mladé slovenské studenty, z nichž rostla nová slovenská intelektuální elita, položil základy studia zvláště slovenského raného středověku a pomáhal vytvářet a konzolidovat slovenské archivnictví. Zároveň československou ideu problematizoval paternalistickým vztahem ke

Slovensku, které příliš nepoznal /zvláště venkov/, s jehož rozšiřující se kulturní obcí nenašel pozitivní kontakt, obdobně jako zůstal izolovaný vůbec od slovenské společnosti. Neporozuměl si se slovenskými národovci, staršími i těmi, jež vytvářelo politické prostředí Československa. Nepřijímal jejich snahy po slovenském národním sebedotvoření, považoval je za výraz jistého hungarismu, obával se slovenských vazeb s Polskem - oboje mu mířilo proti Československu. Nebyl si prostě jist českoslovenstvím Slovenska, k čemuž přispívaly i útoky, jimž býval vystavován a které ho označovaly dokonce za slovenského nepřítele. Zadával jim ovšem také příčinu svými názory na slovenskou "bastardní kulturu" a vůbec různými polemikami.

Chaloupecký byl ovšem rozený polemik, a to i svými většími pracemi. V tom byl podobný svému učiteli Josefu Pekařovi, jehož celé vědecké dílo má rysy i smysl polemiky. Snad ještě více za svého učitele Chaloupecký považoval Jaroslava Golla. I proto by si Chaloupeckého bezvýhradný příklon k českoslovenství zasluhoval interpretační pozornost, Goll i Pekař si přece vůči novému státu ponechávali státoprávní či ideové rezervy.

Chaloupeckého záměr vytvořit sjednocující československé dějiny se nemohl zdařit, i tak je ale nepřehlédnutelné, co průkopnický pro historii Slovenska zakládal. Inspiroval totiž i tehdy, když se mýlil - střety žádaly myslet, poznávat, formulovat. Našel v nich výrazného oponenta v mladém Danieli Rapantovi, kterého připravil pro vědeckou dráhu a umožnil mu ji. Byli si v mnohém podobní povahami - individualismus, jistá povýšenost, prezíravost byly oběma vlastní. Rozešli se, nutně i vědecky. M. Ducháček dokazuje, že není ale udržitelná teze o Chaloupeckého záměrném tendenčním vnášení československé ideje do výkladu o "starém Slovensku". Pojmosloví, terminologie nepatřily k Chaloupeckého

silným stránkám; tak jeho tvrzení o tom, že "Češi, či jak se dnes říká Čechoslováci" byli usazeni i na západním /tedy "starém"/ Slovensku, narazila na prudký odpor, který autor nečekal a jenž byl počátkem jeho izolace od rozvíjející se slovenské společnosti, do níž se s objeveným nacionálním důrazem začleňovali včerejší slovensko-maďarští souputníci. Tento vztahový chlad jen ještě prohloubil Chaloupeckého nezdařile a povýšenecky koncipovaný článek Tisícročná poroba?. Záměrem odpovídal "osvícenské misi", jak Chaloupecký pojímal svou činnost na Slovensku, snad i v duchu jím zdůrazňované "osvětové" působnosti pražských univerzitanů, kteří nacházeli širší ohlas a stali se inspirátory husitského hnutí. Polemickou ozvěnu vyvolala i Chaloupeckého monografie Zápas o Slovensko z roku 1930, na níž dizertace poněkud zapomněla; je po více stránkách výpovědní, zapadá do dobových politických střetů, připomíná, jak nesnadné a "nesamozřejmé" bylo vytvoření Československa v jeho slovenské části.

Slovenská léta byla jistě nejdůležitějším obdobím Chaloupeckého života a působení. Nižak šťastná ale nebyla. Chaloupecký si sice dočkal i univerzitního rektorství, připadlo ale na údobí zvláště těžké, na školní rok 1937-1938. Po žilinském "převzetí moci" luďáky počátkem října 1938 nemohl Chaloupecký čekat nic jiného než nucený odchod ze Slovenska. Zdálo by se, že - podle příkladu některých historiků - ideové klima v české části druhé republiky ho ovlivní a zakřivizuje, nestalo se tak. M. Ducháček to příliš nevysvětluje; možná, že tu působilo dosud silné Chaloupeckého českoslovenství a také trauma z drsného konce slovenské "mise". Také přejímal pražskou stolicí po Pekařovi - už dříve ohlášené nástupnictví, které měl naplno prověřit až čas. Nedostalo se ho. Neúklonné české vlastenectví v rodině přivedlo Chaloupeckého syna za německé okupace do odboje, který málem zaplatil životem.

Třetí Československá republika měla být pro Chaloupeckého prostorem, v němž zúročí své vědecké a pedagogické dílo k vyvrcholením. Jistě by mělo své problémy, Chaloupecký nezachytil nové, i experimentující historiografické přístupy a tendence - odtud asi i nepochopení Kutnarovy habilitační práce. Poúnorový politický vývoj mu vzal možnosti plné odborného působení a jeho zlé důsledky i pro Chaloupeckého osobní situaci zřejmě ukrátkaly jeho život.

Znalosti jeho díla a vůbec povědomí o něm se z českého intelektuálního prostředí docela vytratily. Ani mladší generace historiků už o Chaloupeckém mnoho neví, není pro ni inspirativní. Přesto to není důvod k zapomnění. Je proto dobře, že se Václavu Chaloupeckému dostalo jedinečné biografie od Milana Ducháčka. Nepochybně a jednoznačně splňuje požadavky dizertační práce. Plně ji doporučuji k obhajobě.

Prof. PhDr. Robert Vrálek, CSc.